

KONFERENCIJA, SKIRTA SENAJAI SKANDINAVŲ RELIGIJAI

Šių metų birželio 3–7 dienomis Lunde (Švedijoje) įvyko tarptautinė konferencija „Senosios Skandinavijos religija iš ilgalaikės perspektyvos: ištakos, kaita, sąveikos“. Konferenciją surengė Lundo universiteto archeologai ir religijos istorikai, pagrindiniai rengėjai buvo Andersas Andrénas ir Kristina Jennbert. Ši milžiniška konferencija – skandinavų religijos ir kultūros tyrinėtojų (archeologų, religijos ir kultūros istorikų, mitologų) šventė, vainikavusi projektą „Keliai į Midgardą: senosios Skandinavijos religija iš ilgalaikės perspektyvos“ (2000–2003 m.). Projektu, o savo ruožtu ir konferencija buvo norima įtvirtinti naują mokslinį požiūrį į Skandinavijos kultūros reiškinius: 1) materialinės kultūros tyrimus traktuoti ne kaip atskirą sritį, bet kaip integralią skandinavų religijos studijų dalį; 2) tyrimuose orientuotis į religinės praktikos ir ritualo istoriją, o ne į izoliuotas mitologines struktūras; 3) tirti ne bendrąsias religijos ištakas, bet jos kaitą ir sąveikas. Jau prieš kurį laiką skandinavų religijos tyrimai peržengė religijotyros ribas, o nuo 1990 m. ėmė užimti vieną svarbiausių pozicijų senosios kultūros tyrimuose; šiandieną be religijos tyrimų neapsieina nei archeologai, nei vidurinių amžių, nei kultūros istorikai. Pastarųjų dviejų dešimtmečių darbai leidžia peržiūrėti ir iš esmės pakoreguoti išgalėjusių skandinavų religijos ir kultūros sampratą.

Svarbiausias konferencijos tikslas – suheldinti įvairių disciplinų tyrinėtojus ir pažvelgti į senųjų skandinavų religiją kaip į daugialy-

Konferencijos logotipas – runų akmuo, kuriame pavaizduotas ant vilko jojantis Odinas

pį fenomeną, reikalaujantį įvairiopo požiūrio. Kaipgi pasisekė įgyvendinti šį sumanymą?

Iš viso konferencijoje buvo perskaityta šimtas pranešimų. Darbas vyko keturiuose pagrindinėse sekcijose: „Pasaulėžiūra ir kosmologija“, „Apeiginė ir religinė praktika“, „Apeiginės vietos ir vaizdai“, „Mitas ir atmintis“. Priešpaskutinę konferencijos dieną veikė ir penktoji sekcija „Suvokimas ir šiuolaikinė vartosena“, skirta senosios skandinavų kultūros šiuolaikinei aktualizacijai.

Pirmąją sekciją atidarė garsus anglų archeologas, kosmologinių teorijų kūrėjas Richardas Bradley's (Redingo universitetas, D. Bri-

tanija) su programiniu pranešimu „Anapus tikėjimo. Ar gali archeologai tirti priešistorinę kosmologiją?“ Sekcijoje buvo nagrinėjamos erdvės dalių, jos išsidėstymo, judėjimo, elementų ir kitos temos (Charlotte Fabech pranešimas „Centriškumas senųjų skandinavų suvokimo erdvėje“, A. Andréno – „Akmens pasaulis. Karių kultūra, hibridiškumas ir senosios Skandinavijos kosmologija“, F. Guerrero – „Kelionė į nežinomas žemes be būsto“, A. Hultgårdo – „Antropogonija ir dendrologija. Peržiūrint *Askr* ir *Embla* mitus“ ir kt.).

Sekcijoje „Apeiginė ir religinė praktika“ programinius pranešimus skaitė Thomas A. DuBois (Madisono universitetas, JAV) – „Ritualai, liudininkai ir sagos“, Michaelas Parkeris Pearsonas (Šefildo universitetas, D. Britanija) – „Senosios skandinavų religijos ir ritualo ištakos žvelgiant iš Europos perspektyvos“, Randi Håland (Bergeno universitetas, Norvegija) – „Technologijos, transformacijos ir simbolizmas. Europietiškojo geležies apdirbimo etnografinės perspektyvos“. Gana daug dėmesio buvo skirta technologinių procesų apeigiškumui: Randi Barndon tema – „Mitas ir metalurgija“, Titti Fendin – „Malimo procesas ir reprodukcijos metaforos“, Elder Heide – „*Seiðr* ir verpimas“ (žodžiu *seiðr* vadinamas moteriškas burtininkavimo menas). Taip pat buvo plėtojamos tradicinės archeologinio akiračio temos – kalbėta apie laidojimo ritualus, interpretuoti artefaktai: K. Jennbert pranešimas „Heroizuota mirtis. Žmonės, gyvūnai ir materialinė kultūra Skandinavijos II–X a. iki Kr. laidotuvių ritualuose“, Marcuso Gerdso – „Skandinaviški laidotuvių ritualai pietinėje Baltijos pakrantėje“, Anne-Sofie Gråslund – „Vilkai, paukščiai ir gyvatės. Simbolinė gyvūnų reikšmė senuosiuose skandinavų tikėjimuose“ ir kt. Šios temos buvo plėtojamos ir trečiojoje sekcijoje „Apeiginės vietos ir vaizdai“, išsiskyrusioje ypač gausia iliustracine medžiaga, pristatančia senųjų skandinavų religinę ikonografiją (Toro, Odino, Mitros, kitų dievų ir jų atributų vaizdavimas). Daug pranešimų buvo susiję su konkrečių vietų archeologiniais tyrimais – aukojimo vietų, šventviečių (Upokraprie Lun-

do, Riugeno Arkona, legendinė *Rethra*), gyvenamųjų vietų religinės erdvės ir t. t. Pranešimams pasitelkti archeologinių kasinėjimų duomenys, osteologinės medžiagos tyrimai (tiriant ritualines vietas kaulų analizė yra ypač efektyvi), ikonografija. Naratyviniams šaltiniams daugiau dėmesio buvo skirta ketvirtojoje sekcijoje „Mitas ir atmintis“; čia daug remtasi vidurinių amžių skandinavų literatūra. Šios sekcijos programinius pranešimus skaitė Laurent’as Olivier (Nacionalinis senienų muziejus, Prancūzija) – „Laikas, atmintis ir mitinė praeitis“, Josephas Harris (Harvardo universitetas, JAV) – „*Erfikvæði*: mitas, ritualas, elegija“, Timis Tayloras (Bradfordo universitetas, D. Britanija) – „*Gundestrup*. Mitas ir atmintis“. Iš būdingesnių archeologinio profilio pranešimų galima paminėti Anne Pedersen pranešimą „Senieji pilkapiai naujiems kapams. Vikingų amžiaus laidojimo papročių aspektas pietų Skandinavijoje“, iš lingvistinių tyrimų – Pero Vikstrando „Asgardas, Midgardas ir Utgardas. Lingvistinis požiūris į klasikinę problemą“.

Trys konferencijos pranešimai buvo susiję su baltų religija ir mitologija. Emily Lyle (Edinburgo universitetas, D. Britanija) skaitė pranešimą „Upsalos triada kaip apeiginis kompleksas, turintis atitikmenų gyvenimo bei kalendoriniame cikleose ir lietuvių triadoje“. Remdamasi G. Dumézilio teorija, E. Lyle ieško trijų sakralinių funkcijų (religinės, karinės, ekonominės) atitikmenų cikliniuose procesuose ir tris Upsalos dievus sieja su ritualiniu laiku: Vodaną – su praeitimi, mirtimi, Kalėdomis, Torą – su dabartimi, vasaros pradžia, iniciacija, Friką – su ateitimi, žiemos pradžia, vedybomis. Tas pats modelis taikomas ir prūsiškajai triadai, kurią autorė tapatina su lietuviškąja, nors tai nėra identiškos sistemos.

Prūsų *Romovės* tema buvo aptariama Vykinto Vaitkevičiaus (Lietuvos istorijos institutas) pranešime „Senieji skandinavai ir baltai. Religijų sąveika“. Ar baltų ir skandinavų religijos susijusios? Lyginant šventvietes, apeiginę praktiką ir laidotuvių ritualus, aiškėja,

kad vakarų baltų religija tiesiogiai susisiektų su skandinavų religija, tai lėmė abipusę sąveiką. Tokie sutapimai, kaip Prūsijos *Romovė* ir *Roma* vadinama šventvietė Gotlando saloje, nėra atsitiktiniai.

Vakarų baltų klausimui buvo skirtas ir Maciejaus Karczewskio (Bialistoko universitetas, Lenkija) pranešimas „Senujų skandinavų religija ir galindų laidojimo ritualas romėniškuoju laikotarpiu“. Jame svarstyta Skandinavų religijos įtakos galimybė galindams, arba archeologinei Bogačevo kultūrai, kurios laidojimo ritualai koreliuoja su gotiškąja Vielbarko kultūra.

Viena konferencijos diena buvo skirta ekskursijoms. Jų metu dalyviai galėjo susipažinti su Skonės regiono kultūros paminklais – runų akmenimis, uolų piešiniais, laidojimo paminklais, ankstyvųjų viduramžių bažnyčiomis ir kitomis įdomybėmis.

Konferenciją (taip pat ir visą ketverių metų projektą) rėmė vienas Švedijos bankų. Lietuvoje tai dar nežinoma, bet, manyčiau, labai perspektyvi mokslo tyrimų mecenavimo forma.

Daiva Vaitkevičienė

SUSITIKIMAS SU ALANU DUNDESU

Birželio 21–22 dienomis Vilniuje viešėjo žymiausias šių dienų folkloristas, Berklio universiteto profesorius Alanas Dundesas, daugiau kaip 150 straipsnių bei daugybės (maždaug penkiasdešimties) knygų autorius ir parengėjas, būsimų folkloristų mokytojas ir globėjas. Lančydamasis Lietuvoje profesorius turėjo keletą tikslų. Pirmiausia, jis keliavo po visas tris Baltijos šalis: Estiją, Lietuvą ir Latviją, bendravo su šių kraštų folkloristais, keitėsi ir domėjosi įvairiomis idėjomis, skatino folklorinį gyvenimą. Antra, jo prosenelis Leonas Dundesas gimė, gyveno ir 1906 m. mirė Vilniuje, čia 1875 m. gimė ir Alano senelis Davidas (mirė 1925 m.). Taigi nors pats mokslininkas gimęs Niujorke (1934 m.), bet jo giminės šaknys yra Lietuvoje.

Profesorius A. Dundesas yra vienas įdomiausių ir populiariausių folkloro tyrinėtojų bei propaguotojų. Jo darbai pasižymi plačiu akiračiu, kompetencija, netikėtais rakursais ir, sakytume, provokatoriškumu. 1993 m. jam buvo įteiktas prestižinis J. Pitre apdovanojimas *Sigillo d'Oro* už mokslui reikšmingus darbus; šis apdovanojimas laikomas didžiausiu įvertinimu folkloro ir etnografijos srityse. 1994 m. A. Dundesas gavo ir itin pasižymėjusio mokytojo apdovanojimą, kurį skiria populiaraus Kalifornijos valstijoje Berklio universiteto studentai. Šį apdovanojimą labai vertina ir pats profesorius.

Pirmąją vizito dieną A. Dundesas su žmona Carolyn, remiančia ir palaikančia visus vyro darbus ir sumanymus, susitiko su Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto folkloristais, norėdamas aptarti aktualias folkloro teorijas ir metodus. Visuomet pabrėždamas folkloro, kaip ypatingo mokslo objekto, svarbą, jis atidžiai stebi folkloristikos raidą pasaulyje. Jo manymu, dabar išskirtini du pagrindiniai folkloro tyrinėtojai: prof. Anna-Leena Siikala iš Turku universiteto (Suomija) ir prof. Danas Ben-Amosas iš Pensilvanijos universiteto (JAV). Puikiai išmanydamas Europoje atliekamus folkloristikos tyrinėjimus, A. Dundesas aktyviai bendradarbiauja ir su Vidurio bei Rytų Europos folkloristais. Labiausiai šiuo metu mokslininką domina folkloro koncepcijos apibrėžtys. Jo manymu, dabar ypač tirtini ryšiai tarp folkloro ir kitų kultūros sričių. Folkloras neturėtų būti kolekcionuojamas ir saugomas it drugeliai stiklinėse dėžutėse, svarbu ieškoti ir plėsti pažinimo būdus, kurti ir demonstruoti įvairius požiūrius, atskleisti nacionalinį folkloro savitumą. Kaip pavyzdį galėtume paminėti paties A. Dundeso knygą *Life Is Like a Chicken Coop Ladder* (Detroit, 1989), kurioje vokiečių nacionalinį charakterį jis tiria per etninę tautosakos savivoką ir raišką.

Mokslinių A. Dundeso darbų interesų laukas nepaprastai platus: Šventasis Raštas (*Holy Writ as Oral Literature*, 1999) ir demonologinė sklaida (*The Vampire: A Casebook*, 1998), tautosakinės Korano studijos (*Fables of the*

Ancients?, 2003) ir antisemitinio folkloro tyrinėjimai (*The Blood Libel Legend*, 1994), Šiaurės Amerikos indėnų pasakojamasis paveldas ir šiuolaikinis miesto folkloras, klasikinės pasakos (*Cinderella*, 1990) ir smulkieji tautosakos žanrai (patarlės ir priežodžiai, juokai ir šmaikštavimai), karinių žaidimų psichanalizė ir pramoginė kultūra (*The Cockfight*, 1994).

Tautosaka A. Dundesą domina pačiais įvairiausiais aspektais. Pradėjęs struktūriniais pasakų tyrinėjimais, jis rinko Šiaurės Amerikos indėnų pasakas (vieną pasaką apie dvynius jis užrašinėjo net dvi dienas!). 1964 m. *Folklore Fellows Communications* serijoje, leidžiamoje Helsinkyje, pasirodė jo knyga *The Morphology of North American Indian Folktales*. Norėdamas nustatyti gilumines tautosakos struktūras, stebuklinių pasakų medžiagai tirti jis vėliau pasirinko psichoanalitinį interpretavimo metodą, kuriam ir dabar tebetiekia nemažai dėmesio.

Viešėdamas Vilniuje, A. Dundesas pabrėžė lietuvių folkloro tekstų ir tyrinėjimų vertimų į pagrindines pasaulio kalbas – anglų, prancūzų, vokiečių – poreikį ir svarbą. Jo manymu, mes privalome save pristatyti pasauliui, parengti lietuvių folkloristikos istoriją, turtingą įdomių tautosakos rinkėjų ir talentingų folkloristų.

Aktyviai propaguodamas nuoseklią folkloristinę orientaciją, šis didelės erudicijos, gilių žinių ir nepaprastų oratorinių gebėjimų žmogus sužavėjo visus, atėjusius į susitikimą su juo, ir davė impulsą naujiems darbams bei tyrimams. Taigi ne be reikalo jis laikomas įtakingiausiu XX a. folkloro tyrinėtoju.

Rita Repšienė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTO EKSPEDICIJA SALANTUOSE

Šių metų birželio 28–liepos 6 d. Salantų apylinkėse lankėsi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto folkloristai. Gamtos ir is-

torijos paminklais, neogotikine bažnyčia, nemažu turgumi ir linksmomis Užgavėnėmis garsėjantis miestelis buvo pasirinktas dėl poros priežasčių. Viena, kad Vilniaus ir Klaipėdos dialektologai, folkloristai ir etnomuzikologai nutarė atidžiau patyrinėti Žemaitiją – ekspedicija buvo bendro mokslinio projekto „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“ dalis (projektas tęsiamas). Antra, kad Instituto ekspedicija šiame krašte buvo surengta jau senokai ir magėjo sužinoti, ar Salantuose tebegyvos iš kartos į kartą perduodamos tradicijos, ar savo trauką išsaugojo netoli miestelio esantys katalikiškos kultūros centrai ir ar pūsteli nuo pajūrio pramogų kultūros vėjai.

Lietuvos mokslo ir studijų fondo remiamos ekspedicijos dalyviai atvažiavo apsirūpinę šiuolaikine garso ir vaizdo įrašinėjimo technika (tai padaryti pavyko pirmą kartą): tautosaka įrašinėta į mažuosius diskus, dainavę, pasakoje ar muzikavę žmonės filmuoti ir fotografuoti skaitmeninėmis kameromis. Tautosakos archyvui buvo atiduota geresnės kokybės medžiaga nei ankstesniais metais, vaizdo įrašuose užfiksuota dainininkų ir pasakotojų nuotaika, veido išraiška, klausytojų reakcija ir kitos tyrinėtojams svarbios detalės.

Ekspedicijoje dalyvavusi žinoma liaudies dainų poetikos tyrinėtoja doc. dr. Bronė Stundžienė šįkart užrašė daugiausia pasakojamosios tautosakos kūrinių; žmonių atmintyje išlikusiomis dainomis ir pasakomis domėjosi dr. Jurgita Ūsaitytė ir dr. Vilma Daugirdaitė, instrumentinę muziką ir folkloro ansamblių repertuarą užrašinėjo dr. Rūta Žarskienė ir dr. Austė Nakienė, tautosakinę ir kraštotylinę informaciją rinko Vita Ivanauskaitė ir Edmunda Janavičienė, susidomėjimą „šiuolaikinėmis pasakomis“, t. y. televizijos serialais, mėgino patyrinėti Irena Žilienė ir Andžela Jakubynienė. Ekspedicijos atradimus įamžino fotografas ir operatorius Mindaugas Karčemarskas.

Ekspedicijos metu buvo nuodugniai ištirtas Salantų miestelis, aplankyti Laivių, Tuzų, Gintališkės, Erlėnų, Nasrėnų, Kalnlio, Imbarės, Alkos, Šaučikių, Skaudalių, Tintelių, Pes-

čių, Juodupėnų ir kiti kaimai. Užrašyta įvairiausių tikėjimų ir sakmių, susijusių su laumėmis, kaukais, žaltvykslėmis, mirusiųjų pasirodymais, pasakojimų apie lietuvių ir žydų krikščynas, vestuves, laidotuves, Užgavėnių papročius. Net keli žmonės papasakojo legendą apie Salantų bažnyčią, daugelis prisiminė savo vaikystę, vaizdžiai nupasakojo, kaip seniau švęsdavę rugiapjūtės ir linamynio pabaigtuves, kokius šokius šokdavę pasilinksminimuose.

Parsivežta medžiaga dabar tvarkoma, sisteminama ir tiriama. Remiantis bendriausiais įspūdžiais galima teigti, kad ir Salantų neaplenkia visoje Lietuvoje vykstantys spartūs gyvenimo pokyčiai: jaunesniosios ir vyresniosios kartos žmonės (net sulaukę labai garbaus amžiaus!) stengiasi atsinaujinti, keičia požiūrį į tarpusavio santykius, asmens saviraišką ir gyvenimo būdą, išsilavinę salantiškiai, ypač mokytojai, naudojami šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis. Salantų apylinkėse tebėra labai svarbūs tradicinė kultūra ir senasis tradicijų perdavimas iš kartos į kartą. Dažniausiai žodingi, dainingi ir muzikalūs būna tie žmonės, kuriuos to išmokė seneliai ar tėvai. Daugiausia tautosakos pavykdavo užrašyti apsilankius šeimose, kurių visi šeimynykščiai žino pasakų, padavimų, sakmių, kartu dainuoja ar groja.

Austė Nakienė

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA, SKIRTA LIAUDIES DAINŲ TYRIMAMS

Rygoje 2004 m. liepos 19–25 d. jau 34-tą kartą į tarptautinę konferenciją susirinko liaudies dainuojamosios tradicijos tyrinėtojai. Konferenciją surengė Folkloro komisija (*Kommission für Volksdichtung*, toliau – KfV) drauge su Latvijos folkloro archyvu, Latvijos mokslų akademija bei Latvijos universitetu.

Nuolatiniai KfV nariai ar tik retsykais rengiamose konferencijose dalyvaujantys

mokslininkai sudaro vieną iš darbo grupių, susibūrusių į Tarptautinę etnologijos ir folkloro draugiją (*Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore*, SIEF). Atsižvelgiant į plačią SIEF struktūrą, joje susiformavo aštuonios mokslinės sekcijos, į kurias telkiasi folkloristikos ir etnologijos srityse besispecializuojantys mokslininkai. Be minėtos KfV, t. y. į dainų tyrinėjimus orientuotos SIEF darbo grupės, kiti savarankiški padaliniai pritraukia studijuojančiuosius religijos etnologiją, vaizdus bei ikonografiją, tarpkultūrinę komunikaciją, metines ritualines šventes, maistą, kaip kultūrinį indikatorius, o atskira grupė nuolat papildoma tarptautinę folkloro bibliografijos rodyklę.

SIEF struktūroje bei veikloje dalyvauja įvairių šalių mokslininkai. Tarptautinį organizacijos pobūdį atspindi SIEF ir jos atskirų sekcijų darbe lygiagrečiai vartojamos anglų, vokiečių ir prancūzų kalbos. Toks internacionalumas pabrėžiamas ir liaudies poeziją tyrinėjamosios darbo grupės pavadinime, kur lygiagrečiai vartojamos trys kalbos – *Kommission für Volksdichtung*, *International Ballad Commission*, *Commission Internationale pour l'Étude de la Chanson Populaire*.

Pasak Folkloro komisijos prezidentės Luisos Del Giudice, liaudies dainų specialistų grupė, rengianti kasmetinius savo narių susitikimus, yra gausiausia visoje SIEF struktūroje. KfV veikla prasidėjo 1966 metais. Buvo publikuojami darbinų posėdžių ir konferencijų metu skaityti pranešimai bei diskusinė medžiaga. Kone kasmet pasirodydavę straipsnių rinkiniai atspindi Folkloro komisijos aktualizuotas liaudies dainų tyrinėjimo problemas. Antai tuzinas pirmųjų Komisijos leidinių buvo skirti europinės baladės klasifikavimo uždaviniams bei tipų rodyklės sudarymui. O nuo praeito amžiaus aštuntojo dešimtmečio perėta prie dainų poetikos, tematikos suvokimo, kilmės, funkcionavimo studijų, socialinių-kultūrinių, tarpžanrinių tyrinėjimų.

Dainų tyrinėjimams skirtos konferencijos pritraukia gausų būrį folkloristų. Galimas daiktas, kad tam padeda ir kaskart vis kitoje pasaulio

lio vietoje pasirenkama konferencijos vieta. Vienų KfV veikloje dalyvaujančių mokslininkų interesai susiję tik su dainų tradicijos tyrimais, kitiems žodinių bei muzikinių formų analizė yra tik viena iš etnologinių studijų sričių. Neutrunki pastebėti, jog tarp tikrųjų Folkloro komisijos narių (daugelis jų į KfV konferencijas atvyksta kasmet) užsimezgę artimi, draugiški santykiai. Nuoširdumu ir geranoriškumu pasižymėjo moksliniais laimėjimais garsių, laikomų savo srities autoritetais, ir jaunų specialistų, doktorantų bendravimas tiek konferencijos darbo, tiek įvairių renginių ar laisvalaikio metu. Tikėtina, kad ne tik nuolatinis noras sekti naujausias dainų studijų tendencijas, bet ir kolegiško tiesioginio bendravimo poreikis skatina kai kuriuos folkloristus į KfV konferenciją atvykti klausytojų teisėmis, – konferencijos dalyvių buvo gerokai daugiau nei pranešėjų. Tai akivaizdus ir patrauklus mokslinių interesų ir žmogiško bendravimo suderinamumo pavyzdys.

Konferencijos darbas vyko Rygos senamiestyje, istoriniame Reiterno name. Kadai-se buvusi turtingo pirklio rezidencija šiuo metu yra Žurnalistų namai. Rengėjai konferencijos dalyviams ir svečiams buvo parengę turiningą laisvalaikio programą. Kiekvieną vakarą po įtempto darbo posėdžiuose buvome kviečiami į susitikimus, koncertus. Pasibaigus pirmajai konferencijos dienai, folkloristus savo rezidencijoje priėmė Latvijos prezidentė Vaira Vykė-Freiberga su vyru Imantu, taip pat prisidėjusiu ir prie konferencijos organizavimo. Kvietimu į modernų Rygos miesto tarybos pastatą pagerbė sostinės meras. Vienai dienai konferencija buvo persikėlusi į Siguldą, kur galėjome pasigrožėti restauruojama viduramžių pilimi ir išpuodingu apylinkių gamtovaizdžiu. Turėjome progos apsilankyti Latvijos mokslų akademijoje, kur po MA prezidento sveikinimo apžiūrėjome Latvijos folkloro archyvo 80-ties metų jubiliejaus proga surengtą parodą, patraukliai pristatčiusią archyvo istoriją ir veiklą.

Kviesdami dalyvauti 34-ojoje Folkloro komisijos konferencijoje, organizatoriai po-

tencialiems pranešėjams pasiūlė keletą orientacinių temų: patyrinti ribas tarp naratyvinių ir nenaratyvinių dainų, paieškoti liaudies poezijoje nacionalizmo apraiškų, pasinaudoti baltiškąja medžiaga lyginamosiose studijose, pristatyti nacionalinius dainų katalogus. Su pranešimais atvyko 49 mokslininkai iš aštuoniolikos šalių. Daugiausia pranešėjų, kaip ir reikėjo tikėtis, atvyko iš Europos valstybių – Vokietijos, Prancūzijos, Portugalijos, Belgijos, Danijos, Norvegijos, Suomijos, Slovėnijos, Vengrijos, o pati gausiausia delegacija atstovavo Didžiąjai Britanijai. Kaip visada, labai aktyvūs buvo Šiaurės Amerikos mokslininkai, ypač iš JAV, po vieną pranešėją atvyko iš Australijos ir Pietų Afrikos Respublikos. KfV prezidentė pasidžiaugė, kad šiemet konferencijoje daug dalyvavo Rytų Europos šalių mokslininkų – net 17 folkloristų iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Ukrainos.

Konferencijai buvo pateikti gana skirtingus probleminius aspektus išskėlę pranešimai. Mokslinį akiratį praplėtė posėdžiuose aptartų dainuojamojo folkloro žanrų įvairovė. Žinoma, vyravo liaudies poezijos žanrai – baladė (viduramžių, vėlyvoji), lyrinės ir polifoninės dainos, meksikiečių baladės (*corridos*), Kalėdų himnai, runos, islandų epinės dainos (*Rimur*), net literatūrinės dainos, neprigijusios folklorinėje tradicijoje.

Pirmosios konferencijos dienos tematiką nusakė antraštė: „Liaudies poezija, tautiškumas ir baladžių tyrinėjimai“. Pirmieji trys pranešimai tarytum atidavė duoklę konferencijos rengėjams ir globėjams latviams. Antai Sigrid Rieuwerts (Mainzo universitetas) latviško pėdsako ieškojo škotų baladžių istoriografijoje. Ji domėjosi, kaip Ryga susijusi su škotų dainų rinkėjais ir leidėjais. Sabine Wienker-Piepho (Augsburgo universitetas) pristatė J. G. Herderio gyvenimo Rygoje laikotarpį, susiedama jį su liaudies dainos termino *Volkslied* atsiradimu. Latviška tema atsispindėjo ir Barbaros Boock (Vokiečių liaudies dainų archyvas) pranešime, kuriame ji pristatė Karlo Markso savo sužadėtinei sudarytą dainynėlį, į kurį buvo įtraukta ir latvių meilės dainų.

Dainose ieškota tautiškumo ar net nacionalizmo atspindžių. Pavyzdžiui, Kirsten Kearney, folkloristikos doktorantė iš Škotijos, pademonstravo, kaip naciai XX a. pirmojoje pusėje skatino dainų, propaguojančių jų ideologiją, kūrimą. Maria Herera-Sobek (Kalifornijos universitetas), tirianti meksikiečių folklorą, atkreipė dėmesį į baladžių bei dainų retorinę raišką. Ji pastebėjusi, kad nacionalistinė dainų retorika itin glaudžiai susipynusi su meksikiečių religiniais jausmais.

Dainų rinkimo bei publikavimo klausimus kėlė Škotijos ir Norvegijos mokslininkai. Pranešimuose jie pristatė asmenis, nusielpniusius tų šalių folkloristikai. Reimundas Kvidelandas (Bergeno universitetas) pabrėžė XIX a. pirmosios pusės moterų nuopelnus publikuojant norvegų dainas ir apgailestavo dėl labai vėlyvo jų veiklos įvertinimo ir pripažinimo. Valentina Bold (Crichtono universitetas) ir Emily Lyle (Edinburgo universitetas) savarankiškai apibūdino į škotų folkloristikos istoriją įėjusių asmenų nuopelnus, kartu išryškindamos XIX–XX a. pradžios Škotijos visuomenės nuostatas tautosakinės veiklos atžvilgiu. Katherine Campbell (Karališkoji škotų muzikos ir dramos akademija) gvildeno dainų rinkinių autentiškumo, santykio su atitinkamo laikotarpio folklorine tradicija problemas. Velle Espelandas (Norvegijos liaudies ir populiarių dainų archyvas) kėlė klausimą, dėl kokių istorinių ir socialinių aplinkybių vienu ar kitu Norvegijos valstybingumo istorijai svarbiu metu išaugdavo dėmesys dainoms ir sustiprėdavo žmonių poreikis dainuoti.

Keletas pranešimų sietini su dainų atlikimo ir atlikėjo situacijos analize. Janika Oras (Estų folkloro archyvas), ištyrusi estų folkloro archyvuose saugomas XX a. antrojoje pusėje moterų pateiktas dainas, apibendrino šių užrašymų formuojamą moters įvaizdį, sykiu keldama ir klausimą, kaip runos veikė Estijos moterų atlikėjų identitetą po Antrojo pasaulinio karo. Iveta Talē (Latvijos kultūros akademija) išryškino vienos latvių pateikėjos požiūrį į pačios dainuojamas dainas bei indi-

vidualios patirties įtaką repertuaro susiformavimui. Martinas Lovelace'as (Niufaundlendo universitetas), remdamasis konkrečiau pateikėjo dviejų dainų analize, atskleidė dainininko kūrybingumo apraiškas, išskeldamas kūrėjo ir jo gyvenamosios aplinkos santykius bei etinius žmonių bendravimo aspektus.

Viena konferencijos diena buvo skirta dainų sandaros, poetikos ir reikšmių tyrinėjimams. Nemažai diskusijų sukėlė dainų motyvinę sandarą, teksto komponavimą nagrinėję pranešimai. Thomas McKeanas (Aberdyno universitetas) sociolingvistiniu aspektu pažvelgė į dainų atlikimo ir užrašymo situaciją. Jam rūpėjo, kiek folklorinės komunikacijos aktą veikia pateikėjo ir užrašinėtojo nusiteikimas vienas kito atžvilgiu, kaip ir kokių laipsnių įvairūs lingvistiniai, kultūriniai bei psichologiniai veiksniai lemia kalbinę (tekstinę, žodinę), formulinę dainų raišką. Baladžių motyvų migracijos, tekstų kontaminacijos atvejus, remdamasi lietuviška medžiaga, aptarė Modesta Liugaitė (Vilniaus universitetas), o Aldis Pūtelis (Latvijos universitetas) priminė, kad tradicinių latvių lyrinė dainų – ketureilių – motyvai, esant reikalui, gali būti jungiami į ilgesnes siužetines struktūras, kurios savo ruožtu yra aptinkamos tarptautiniuose baladžių siužetuose ir laikomos vėlesnės kilmės.

Gilintasi ir į dainų įvaizdžių reikšmes. Andrew C. Rouse'as (Pėčo universitetas) aptarė laiko sampratą ir poetinius jo nusakymo būdus anglų siužetinėse dainose, parodydamas laiko bei įvykių fiksavimo svarbą Anglijos agrikultūrinėje visuomenėje. Cozettes Griffin-Kramer (Bretonų ir keltų tyrimų centras) pranešimas pristatė pakalnutės įvaizdį prancūzų dainose ir kalendoriniuose papročiuose. Krikščioniškos tematikos apraiškas XIX a. literatūrinės kilmės dainose analizavo, jų gyvavimo kultūrinį bei socialinį kontekstą apibūdino Jurgita Ūsaitytė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas). Mitologiniu aspektu folklorą pristatė Sigma Ankvara, Rūta Muktupavela ir Aado Lintrop. S. Ankvara (Latvijos universitetas) ieškojo deivės Maros semantinių ir

funkcinių atitikmenų kitų tautų religinėse sistemose ir žodinėse tradicijose. R. Muktupavela (Latvijos kultūros akademija), remdamasi latvių tautosaka bei etnografinė medžiaga, naudodama psichoanalizės metodą, tyrė atžindų fenomeną. A. Lintrop (Estų folkloro archyvas) estų runas, užfiksavusias ateities spėjimo motyvą, analizavo platesniame šiaurinės Eurazijos religiniame kontekste.

Lietuvių dainų specialistus, pastaruoju metu vis dažniau prisiliečiančius prie naujoviškų, tarp žodinės ir rašytinės tradicijos balansuojančių dainų, turėtų sudominti Tiiu Jaago (Tartu universitetas) tyrimas. Mokslininkė, pasitelkdama platų istorinį ir literatūrinį kontekstą, pademonstravo, kaip vakarų Estijos regione XIX a. gyvavusias dainas paveikė žodinės ir rašytinės kultūrų sąveika.

Savo populiarumo folkloro studijose nepraranda lyčių klausimas. Frances J. Fisher (Edinburgo universitetas) suintrigavo į tautosakos kūrinių pažvelgusi sociologiniu-demografiniu aspektu. Ji pastebėjo, kad škotų baladėse dažniausiai kalbama apie berniukų gimimą ir labai retai užsimenama apie naujagimes mergaites, o tai, pasak pranešėjos, prieštarauja gyvenimiškai statistikai. Tokį prieštaravimą galėjo lemti pačių baladžių logika ir ribotas moters socialinis statusas balades kūrusioje visuomenėje. Moteriškumo apraiškas lietuvių dainose aptarė Bronė Stundžienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas). Paminėjusi, jog senųjų dainų dėmesio centre visuomet yra moteris, brandos sulaukusi mergina ir vestuvių drama, kaip vienas ryškiausių *les rites des passage* momentų, pranešėja pabrėžė, kad baladėse vaizduojamas visiškai kitoks moters gyvenimas – kupinas išskirtinių dramatiškų ir tragiškų momentų.

Paskutinė konferencijos diena buvo skirta dainų ir kitų folkloro žanrų sąsajoms išryškinti. Pranešėjai aptarinėjo baladžių, dainų ir eđų, pasakų, sakmių, gyvenimo istorijų, fantastinės literatūros tematinius, semantinius, istorinius bei genetinius ryšius. Lene Halskov-Hansen (Carlo Nielseno muzikos akademija), šiuo metu renkanti medžiagą knygai apie

danų baladžių tradiciją, atkreipė dėmesį į viduramžių ikonografiją, kurioje vaizduojami rankomis susikibę šokėjai. Pranešime ji pateikė šokio ir dainavimo sąsajų apibendrinimus, išplaukiančius iš sukauptų šaltinių. Dias J. J. Marques (Algarvės universitetas) priminė plačiai žinomas sakmes apie pranykstantį pakeleivį, kuris, kaip vėliau paaiškėja, buvo vaiduoklis. Tyrinėtojas palygino sakmes su panašaus siužeto Portugalijoje žinomomis baladėmis, kartu išryškindamas pateikėjų poziciją į baladėse apdainuojamus įvykius. Jaunos mokslininkės Baiba Bela-Krūminia ir Ieva Garda (Latvijos universitetas) parengė bendrą pranešimą, kuriame pamėgino sugretinti gana skirtingų žanrų – autobiografinio pasakojimo ir baladės – struktūrą. Išanalizavusios buvusios tremtinės pasakojimus, jos fiksavo istorinei baladei būdingus poetinius elementus – tragediją, dramatinius įvykius ir dialogus, ekspresyvų atlikimą. Folkloro panaudojimo atvejus fantastinėje literatūroje nagrinėjo Barbala Stroda (Latvijos universitetas). Remdamasi garsiąja J. R. R. Tolkienu epine saga „Žiedų valdovas“, tyrinėtoja atskleidė liaudies poezijos panaudojimo paskirtį, taip pat palygino originalias liaudies poezijos formas su autoriniais, literatūriniais perkūrimais.

Po konferencijos įvyko dalykinis posėdis, kuriame buvo svarstomi einamieji Folkloro komisijos reikalai. Daugiausia dėmesio ir diskusijų sulaukė naujos kandidatūros į KfV prezidento postą iškėlimas, internetinio tinklapi rengimas bei konferencijos medžiagos publikavimas. Numatyta ir dainų tyrimams skirtų kitų dviejų konferencijų vieta. Pirmoji kitamet bus rengiama Kijeve, o antroji (2006 metais) – Freiburge.

Spalio mėnesį KfV tikrieji nariai prezidentė 2005–2010 metams išrinko folkloristę iš Vokietijos S. Wienker-Piepho. Jau veikia ir Komisijos tinklalapis (www.kfvweb.org).

Jurgita Ūsaitytė

TARPTAUTINIAI DAUGIABALSUMO TYRIMAI

Šių metų rudenį įvyko du stambūs tarptautiniai renginiai, skirti daugiabalsumo tyrimams. Pirmasis jų – rugsėjo 23–27 d. Tbilisyje (Gruzija) įvykęs Antrasis tarptautinis tradicinės polifonijos simpoziumas, antrasis – spalio 15–16 d. Taline Estijos muzikos akademijos surengta konferencija „Finougrų vokalinis daugiabalsumas slavų ir baltų muzikinių kultūrų kontekste“. Gruzijoje vykęs renginys buvo gerokai didesnio užmojo, tad pirmiausia (ir detaliau) pakalbėsime apie jį.

Gruzija, nuo seno garsėjanti tvirtomis daugiabalsio dainavimo tradicijomis, dar sovietmečiu buvo tapusi savotišku daugiabalsumo tyrimų centru. 1985 m. Josifo Žordanijos, tuomet jauno gruzinų etnomuzikologo, iniciatyva buvo pradėtos rengti tarptautinės daugiabalsumo konferencijos, kuriose iš pradžių dalyvavo tik buvusių TSRS tautų, vėliau – ir „Rytų bloko“ šalių polifonijos tyrėjai (1986 ir 1988 m. konferencijose teko dalyvauti ir šių eilučių autorei). Pamažu augo ir formavosi įvairių šalių bendraminčių – daugiabalsumo specialistų būrys.

2001 m. gegužės 18 d. gruzinų polifoninės dainas paskelbus UNESCO globojamu nematerialiosios kultūros paveldo objektu, atsirado galimybė tradicinei polifonijai, jos tyrimams ir sklaidai skirti dar daugiau dėmesio. Sumanyta Gruziją paskelbti neformaliu pasaulio daugiabalsumo tyrimo centru – organizuoti tarptautinius renginius, kaupti įvairių šalių specializuotą literatūrą, garso įrašus ir pan.

2002 m. spalio 2–9 d. Tbilisyje buvo surengtas Pirmasis tarptautinis tradicinės polifonijos simpoziumas, kuriame dalyvavo garsūs pasaulio etnomuzikologai: Noriko Aikawa (Japonija), Izalijus Zemcovskis (JAV), Stevenas Brownas (JAV), Simha Aromas (Prancūzija), Dieteris Christensenas (JAV–Vokietija), Tran Quang Hai (Prancūzija), Susanne Ziegler (Vokietija) ir kiti. Svarstyti įvairūs klausimai: kartinės polifonijos teorijos ir muzikos estetikos aspektai, tradicinės poli-

fonijos akustinių tyrimų metodai bei transkripcijos metodologija, gruzinų polifonijos dermės problemos, tradicinės polifonijos regioniniai stiliai ir muzikos kalba, polifonijos sociologiniai aspektai, gruzinų bažnytinės polifonijos ypatumai ir kt.

Šįmet Tbilisyje vykęs Antrasis tarptautinis tradicinės polifonijos simpoziumas greita jau minėtų etnomuzikologų sulaukė ir daug naujų daugiabalsumo tyrėjų. Pranešimus skaitė Ardianas Achmedaja, Franzas Foedermayeris, Gerlinde Haid (Austrija), Rebecca Stewart (Olandija), Woolfas van Silveris (Anglija), Jevgenijus Jefremovas (Ukraina), Michailas Lobanovas (Rusija), Johanas Westmanas (Norvegija), Thomas Haeusermannas (Šveicarija), Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene (Lietuva) ir daugiau nei dvidešimt įvairių kartų gruzinų etnomuzikologų. Dalis pranešimų buvo skirta „globalioms“ daugiabalsumo kilmės, formavimosi idėjoms: I. Zemcovskio „Polifonija, kaip „etninė girda“, ir jos „muzikinė substancija“: *homo polyphonicus* veikla“, J. Žordanijos „*Interrogo ergo cogito*: responsorinis dainavimas ir žmonijos kilmė“, W. Silverio „Ar polifoninis dainavimas – tik žmonių savastis?“ ir kt. Kai kurie pranešėjai gvildeno vienos kurios nors tautos daugiabalsumo reiškinius: A. Achmedaja skaitė pranešimą apie albanų daugiabalsumo rūšis, J. Jefremovas – apie atlikimo manieras svarbą ankstyvojo sluoksnio Ukrainos Polesės kūriniuose, G. Haid – apie Austrijos jodliavimo polifoniją, D. Christensenas – apie vokalinių Bosnijos ir Hercegovinos daugiabalsumą gruzinų ir Viduržemio jūros pakrančių tautų kontekste, D. Račiūnaitė-Vyčiniene – apie burdono apraiškas lietuvių daugiabalsiame dainavime. Viena simpoziumo sesija buvo skirta daugiabalsumo klasifikacijos, tipologijos, duomenų bazės kūrimo ir kitiems panašioms klausimams. Šia tema išsamų pranešimą parengė etnomuzikologė Lela Makarašvili, pristačiusi keleto Tbilisio konservatorijos specialistų vykdomą gruzinų liaudies muzikos duomenų bazės kūrimo projektą (šia tema buvo ypač daug diskutuota; šių eilučių autorė pasidalijo lietuvių etnomuzikologų vykdomo panašaus projekto patirtimi). Originalią daugiabalsių liau-

dies dainų melodijų sistemą pateikė svečias iš Rusijos M. Lobanovas.

Daugiausia pranešimų buvo skirta įvairiausioms gruzinų folkloro temoms (gruzinų muzikinio folkloro estetikai, dermėms, daugiabalsių dainų raidai, terminologijai ir kt.) bei atskiriems žanrams (Velykų dainoms, raudoms, vaišių dainoms, šokių dainoms ir kt.). Daugelį pranešimų skaitė gana jauni etnomuzikologai (tarp jų buvo ir keletas studentų). Tai rodytų, kad gruzinų etnomuzikologijoje dar esama daug originalių, tirtinų objektų. Kai kurie jų dar visiškai nežinomi (pasirodo, daugelyje Gruzijos kalnuotų vietovių iki šiol nebūta jokių folkloro ekspedicijų!). Bažnytinis giedojimas, Gruzijoje turintis nepaprastai senas ir tvirtas tradicijas, taip pat sulaukė daugelio pranešėjų dėmesio (tarybiniais laikais ši tema buvo suvis netirta). Tik keletas pranešimų buvo skirta instrumentams (styginiams ir pučiamiesiems) – tai rodytų ryškų gruzinų etnomuzikologijos prioritetą vokalinei muzikai.

Šiame simpoziume atsirado ir nauja, daugelyje tarptautinių konferencijų visiškai neįprasta tema: gruzinų polifoninių dainų sklaida pasaulyje. Gruzinų dainoms tapus UNESCO globojamo paveldo dalimi, prasidėjo intensyvus jų mokymas įvairiose pasaulio šalyse: Anglijoje, Australijoje (čia dabar gyvena ir dirba gruzinų etnomuzikologas J. Žordanija), Prancūzijoje, JAV, Olandijoje ir kitur. Mokymo(si) patirtimi pasidalijo visų minėtų šalių atstovai (paskutinį konferencijos vakarą galėjome pasiklausyti gruzinų dainų, kurias dainavo įvairios pasaulio grupės).

Karščiausių diskusijų objektu paskutinę simpoziumo dieną tapo polifonijos terminologija. Ilgai buvo diskutuota dėl kartinio termino „polifonija“, kurio vartojimas anglų kalboje niveliuoja daugelį kitokių įvairių tautų daugiabalsumo reiškinių. Buvo pateikta daug vertingų pasiūlymų būsimiems simpoziumams (pvz., vieną iš sesijų arba dienų skirti kuriai nors vienai „svetimai“ kultūrai – bulgarų, albanų ir pan.).

Dieną pasiklausę daugybės įdomių, originalių pranešimų, vakare (net penkis vakarus iš eilės!) galėjome klausytis nuostabių gruzinų

dainų koncertų. Kiekvienas jų buvo vis kitoks: viename girdėjome geriausius (pusiau profesionalius) Tbilisio liaudies dainų ir giesmių atlikėjus, kitame koncertavo Gruzijoje gyvenančios tautinės mažumos: abchazai, adžarai, ingušai ir osetinai. Trečiame pasirodė moterų grupės (Gruzijoje dainuojančios moterys – labai populiarius reiškiny), repertuaro originalumu ir dainavimo meistriškumu iš jų išsiskyrė konservatorijos etnomuzikologės – simpoziumo dalyvės. Ketvirtąjį vakarą visus nustebino savitas folkloro ansamblis „Mtiebi“ (Lietuvos folkloristai juo žavėjosi 1985 m. festivalyje „Skamba skamba kankliai“), pastaruoju metu pasirinkęs originalią folkloro teatro kryptį. Prieš keletą metų tragiškai žuvus „Mtiebi“ įkūrėjui ir ilgamečiam vadovui, etnomuzikologui Edišerui Garakanidzei, ansamblui vadovauja jo sūnus Gigi Garakanidzė. Baigiamajame koncerte pasirodė geriausieji iš geriausių – taigi simpoziumas baigėsi nepaprastai pakiliai.

Apskritai visus koncertus lydėjo didžiulės klausytojų emocijos, nepaprastai šiltas, nuoširdus dainuojančiųjų palaikymas. Ypač gerai nuskambėjus vienai ar kitai dainai, publika negailėdavo pagiriamųjų šūksnių, o koncertų pabaigoje, tarsi tankus miškas, sustodavo petys petin. Po koncertų dar gerą valandą visi šurmuliudavo prie Tbilisio filharmonijos durų laukdami išeinančių dainininkų... (Kaip visa tai primena mūsų 1988-uosius, 1989-uosius!)

Po oficialaus simpoziumo uždarymo tris dienas dar vyko jo pratęsimas – Gurijos dainų festivalis. Paklaustyti autentiško dainavimo simpoziumo dalyviai buvo vežami į kalnuotą Gurijos regioną, garsėjantį virtuoziniu viršutinio balso (*krimančiuli*) atlikimo stiliumi. Deja, šio straipsnio autorė ten dalyvauti nebegalėjo.

Antrasis daugiabalsumo tyrimams skirtas renginys – Taline vykusi konferencija „Finougrų vokalinis daugiabalsumas slavų ir baltų muzikinių kultūrų kontekste“ – daug kuklesnis ir dienų, ir pranešėjų skaičiumi. Matyt, tai lėmė pagrindinės šios konferencijos rengėjos, žinomos etnomuzikologės Vaikės Sarv netikėta mirtis (ši pavasarį). Vis dėlto tam tikro regio-

no daugiabalsumo tyrėjams jis nepaprastai svarbus ir naudingas, nes į Taline gana dažnai organizuojamas konferencijas atvyksta bemaž tie patys mokslininkai. Apsibrėžiant kelių genetškai artimų tautų (finougrų, baltų ir slavų) problematiką, imanoma spręsti įvairius daugiabalsumo etnogenezės, kultūrinių įtakų, terminologijos ir kitus klausimus. Ir visiškai nesvarbu, kad daugelis pranešėjų nagrinėja savo kultūros daugiabalsumo reiškinius: Nikolajus ir Liudmila Bojarkina – mordvių, Nailia Almejeva – krikštytų totorių, Janika Oras, Žanna Piartlas – estų (Kihnaus salos ir setų), o Guldžachon Jussufi – net Pamyro tautų (ji šiuo metu dirba Estijoje, tad ta proga buvo pakviesta dalyvauti konferencijoje). Prie minėtų pranešimų neblogai derėjo ir dvi lietuviškos temos: antifoninio dainavimo rūšys (Loreta Juciutė) ir burdoninio daugiabalsumo apraiškos lietuvių folklore (D. Račiūnaitė-Vyčinienė). Platesnius, apibendrinančius pranešimus skaitė svečiai iš Peterburgo – Igoris Macijevskis (apie finougrų, rytų slavų ir baltų tradicinių ansamblių komplementinę mozaiką) ir Galina Tavlai („Sonorinės, heterofoninės, antifoninės daugiabalsumo formos: finougrų, slavų, universalios“). Nepaisant originalių minčių ir išties plataus požiūrio, šiems pranešimams (ypač I. Macijevskio), deja, šiek tiek pritrūko nuodugnesnio vienos ar kitos tautos folkloro pažinimo bei faktų patikimumo. Vis dėlto jie išprovokavo įdomias konferencijos dalyvių diskusijas.

Baigiamosiose diskusijose opiausia šios konferencijos (bei daugiabalsumo tyrimų apskritai) problema pripažinta terminologija. Buvo aiškintasi, ką reiškia (įvairių tautų etnomuzikologijos mokyklose), atrodytų, visiems gana gerai žinomi terminai „antifonas“, „heterofonija“, „homofonija“ ir kt. Matyt, daugiabalsumo terminologija reikalautų specialios konferencijos.

Šią konferenciją taip pat papuošė folkloro koncertas, tik, kitaip nei Gruzijoje, jis sukėlė daugiau gaudulio nei pakilių emocijų. Girdėjome benykstančių arba jau beveik išnykusių tautelių (lyvių, ižorų, ingrų, vodų ir

kt.) dainas, kurias šiandieną tegali padainuoti vos keletas dainininkų.

Manyčiau, kad abu renginiai, nepaisant skirtingo jų dydžio bei pasaulinės ar vietinės reikšmės, rodytų vis augančią daugiabalsumo (jo formų, ištakų, raidos, etnokultūrinių ryšių) problemų svarbą šiomis dienomis.

Daiva Račiūnaitė-Vyčinienė

EUROPOS ENTNOMUZIKOLOGŲ SEMINARAS

Šių metų rugsėjo 29–spalio 3 d. įvykusį XX Europos etnomuzikologijos seminarą (ESEM), kaskart organizuojamą vis kitoje Europos šalyje, surengė Giorgio Cini fondo Tarpautinių lyginamųjų muzikos studijų institutas. Fondas įsikūręs Venecijoje, mažytėje Švento Jurgio salelėje (*Isola di San Giorgio Maggiore*), tad ir darbo aplinka bei atmosfera išties buvo neįprasta.

Seminarui buvo pasirinktos dvi temos: 1) garsinės formos tarp kalbos ir dainavimo, 2) vizuali etnomuzikologija ir multimedijos priemonės. Septyniiasdešimt vienas pranešėjas iš daugelio Europos šalių, taip pat iš Izraelio, Rusijos, Korėjos, JAV parengė 32 tradicinius, 16 stendinių ir 3 grupinius, arba vadinamuosius apvaliojo stalo, pranešimus. Seminaro metu dar buvo rodoma ir aptariama vaizdinė medžiaga, vyko diskusijos, vienas vakaras buvo skirtas tradicinės italų muzikos atlikėjų pasirodymui, veikė naujausių etnomuzikologinių leidinių paroda-pardavimas. Kaip ir kasmet, ESEM'o įkūrėjui Johnui Blackingui atminti buvo skaitoma paskaita, kurią ši- met parengė Monrealio universiteto profesorius Jean-Jacques Nattiez, mėginęs atsakyti į klausimą, ar universalijų paieška suderinama su kultūrinės specifikos studijomis.

Pranešėjai nagrinėjo įvairiausias garso raiškos formas tiek Europos, tiek Afrikos, Azijos bei Amerikos žemynų kultūrose, karštai svarstė kalbos ir muzikos paribio reiškinius.

Tyrimo objektas inspiravo didelę temų ir tyrimo metodikos įvairovę, nors kai kuriuose pranešimuose, be abejo, buvo išsakyta panašių minčių. Rüdigeris Schumacheris (Vokietija), Serena Facci (Italija), Fulvia Causo (Italija) analizavo prozos garsinio atlikimo ypatumus, pabrėždami, kad tik skambanti proza yra gyva ir atlieka savo funkciją. Susana Weich-Shahak (Izraelis), Taive Särg (Estija) atkreipė dėmesį į organišką kalbos ir muzikos sąsają vaikiškų dainelių struktūrose. Nemažai autorių pristatė, tipizavo vieną ar kitą kalbos ir muzikos paribio reiškinį: Małgorzata Bilozor (Lenkija) – gatvės prekeivių šūksnius, užrašytus XVIII a. Gdanske, Giuseppina Colicci (Italija) – Sicilijos tunų žvejų pasisveikinimus, linkėjimus, signalus ir šūksnius, Alla Sokolova (Rusija) – adygų ritualinius pasisveikinimus ir šūksnius, Dalia Vaicenavičienė (Lietuva) – dainuojamuosius pasakų intarpus, Galina Sytčenko (Rusija) – Pietų Sibiro šamanų muzikos intonavimo tipus.

Iš įsimintiniausių minėtinas Jano Sverres Knudseno (Norvegija) pranešimas apie spontaniškas vaikų daineles. Mokslininkas namuose ir kieme filmavo spontanišką vaikų (3–6 metų) kūrybą, gimstančią jiems žaidžiant, valgant ir visai kitaip pažįstant pasaulį. Stebina vaikų kūrybos įvairovė, sudėtingumas ir savotiškas tikslingumas. Tai ne tik vaikų saviraiška – jie dažniausiai improvizuoja būdami vieni, be žiūrovų ir klausytojų, ne tik bendravimo priemonė (kai kuriam kartu) ar mokymasis mėgdžiodant, bet ir savotiška autoterapija, savitvarkos priemonė. Kurgi ši nepaprasta kūrybinė potenciala dingsta vaikams augant? Autoriaus manymu, dėl daugybės įvairių priežasčių vėliau ji greičiausiai pereina į vidinį monologą.

Dėl mums neįprasto tyrimo objekto įsimintinas buvo ir garsaus prancūzų mokslininko Sihma Aromo pranešimas „Kalbantys Banda-Lindos (Centrinės Afrikos Respublika) būgnai“. Vietos gyventojai būgnus – muzikos instrumentus – pasitelkia ir kaip susižinojimo priemonę, panaudodami jų savybes perteikti ritmą, registrą ir aukštį. Tokias pat sa-

vybes turi ir kalba, tad būgnais savotiškai koduojamos kalbos frazės. Norint nustatyti, kaip suprantamos ir kokio sudėtingumo yra užkoduotosios frazės, kiek laiko prireikia joms išsiaiškinti, buvo atliktas bandymas. Būgnininkas vieną po kitos pranešinėjo žinias, kitaip sakant, kodavo įvairiausias frazes, o už kilometro nuo jo esantis žmogus tučiuojau jas iššifruodavo, t. y. pasakydavo. Abu vienu metu buvo įrašinėjami. Rezultatai parodė, kad būgnų kalba – savitas ir gana sudėtingas fonologinės sistemos ekvivalentas.

Kiek mažiau dėmesio buvo skirta antrajai seminaro temai, kurios dauguma pranešimų buvo labiau pristatomojo nei diskusinio pobūdžio. Iš tiesų niekas ir neginčija, jog vizualieji lauko tyrimų medžiagos fiksavimo būdai (video ar DVD formatu) atveria vis kitas mokslinio tyrimo bei mokymo galimybes, skatina naujų metodikų atsiradimą ir yra nepaprastai svarbūs, informatyvūs ir perspektyvūs.

Lietuvių delegacija šiame seminare buvo viena gausiausių – net penki pranešėjai. Rūta Žarskienė (LLTI), Aušra Žičkienė (LLTI) ir Rytis Ambrazevičius (LMTA) kartu su Franku Kouwenhovenu iš Olandijos parengė bendrą diskusinį pranešimą „Kalba ir dainavimas kaip kontrastingos garso išraiškos priemonės įvairiose muzikinėse struktūrose“. Austės Nakienės (LLTI) pranešimas „Lietuvių folkloro teatras: autentiškas dainavimas ir metaforinė raiška“ buvo parengtas standine forma. Taip pat seminare dalyvavo ir D. Vaicenavičienė (Vilniaus menų kolegija) su jau minėtu pranešimu.

Aušra Žičkienė

JONUI BALIUI – 95

Spalio 1-ąją dieną Vilniaus pedagoginiame universitete buvo paminėtos garsaus visame pasaulyje Amerikoje gyvenančio lietuvių tautosakininko dr. Jono Balio 95-osios gimimo metinės. Gimęs Lietuvoje, Kupiškio valsčiuje, Krasnavos vienkiemyje, jis peržengė lietuviškojo provincialumo ribas ir iškilo kaip aiškių

pozityvistinių tyrinėjimų senojoje kultūroje šalininkas. Puikus europietiškas išsilavinimas (studijavo Kauno, Graco, Vienos universitetuose), filosofijos daktaro laipsnis už darbą „Šamanizmas Malakoje ir Indonezijoje“ Vienos universitete, stažuotė garsiajame Helsinkio tautosakos archyve subrandino jį kaip žymiausią lietuvių tautosakininką. Įkūręs Lietuvių tautosakos archyvą (iki 1944 m. čia buvo saugoma daugiau kaip 400 tūkst. tautosakos kūrinų), pradėjęs leisti folkloristikai skirtą leidinį „Tautosakos darbai“ (nuo 1935 iki 1940 m. išėjo septyni tomai) ir skelbti lietuvių tautosaką kapitaliniame sąvade (1940 m. pasirodė „Lietuvių liaudies sakmių“ I tomas), J. Balys nubrėžė pagrindines lietuvių tautosakos rinkimo (išėjo dvi „Tautosakos rinkėjo vadovo“ laidos – 1936 ir 1940 m.), saugojimo ir skelbimo gaires. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui mokslininko gyvenimas tarsi skilo į dvi dalis: iki karo ir po jo – emigracija, profesoriaus darbas Pabaltijo universitete Hamburge, persikėlimas į Jungtines Amerikos Valstijas, asistavimas garsiausiam to meto folkloristui Stithui Thompsonui Indianos universitete, tolesnis dvidešimt penkerius metus trukęs darbas Kongreso bibliotekoje Vašingtone, aktyvus ir nuoširdus lietuvių tautosakos skelbimas ir populiarinimas. Trisdešimt keturių knygų ir daugiau kaip šešių šimtų straipsnių autorius, prestižinių mitologijos ir folkloro enciklopedijų ir žurnalų, aktyvus Bostone leistos „Lietuvių enciklopedijos“ bendradarbis, Jono Basanavičiaus premijos laureatas (1994 m.) – tai tik keletas faktų, rodančių turtingą ir įvairią J. Balio veiklą.

Kalbėti apie šį mokslininką galima daug ir įvairiai. Šįkart norėjosi pažvelgti į jo gyvenimą, darbus ir jų reikšmę netikėtu, kiek kitokiu rakursu. Apie J. Balio svarbą Amerikos lietuvių tautinei savivokai pasakojo lietuvių išeivio poeto Kazio Bradūno dukra Elena Bradūnaitė-Aglinskienė. Studijavusi tautosaką Indianos universitete, rinkusi lietuvių dainas Amerikoje ir paskelbusi jas knygoje „Pennsylvanijos angliakasių Lietuva“ (1977), ji drauge su J. Balium devynerius metus dirbo Kongreso bibliotekoje, daug bendravo ir palaikė

itin draugiškus santykius. Jos prisiminimai buvo labai gyvi, nuoširdūs ir imponuojantys įdomiais palyginimais ir netikėtomis reminiscencijomis.

Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius Stasys Skrodenis aptarė J. Balio su finougriška susijusius tyrinėjimus. Didelės erudicijos ir nepaprasto darbštumo mokslininkas iki šiol tebėra įdomus savo suomiškomis patirtimis. Kaip minėta, 1933–1934 m. jis stažavo Helsinkio universitete pas garsų Kaarlą Krohną, bendravo ir susirašinėjo su žymiais suomių ir estų folkloristais V. J. Mansikka ir O. Looritsu. J. Balio dėka buvo įsigytas unikalus lietuviškų užkalbėjimų rinkinys, Helsinkyje jis nupirko ir parvežė į Lietuvą A. R. Niemio biblioteką. Dabar dalis šios bibliotekos yra Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, kita dalis – Lietuvos istorijos institute. Remdamasis suomių mokslininko A. Aarne's pasakų sisteminimu, jis sukatalogino daugiau kaip tris tūkstančius lietuvių pasakų ir rinko medžiagą lyginamajai pasakojamosios tautosakos studijai „Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje“ (1939 m. ji buvo išspausdinta kaip „Tautosakos darbu“ VI tomas). Taip pat jis parašė straipsnių apie suomių kultūrą, tautosakos rinkimą ir saugojimą Suomijoje, apie „Kalevalą“ ir jos herojus.

J. Balio „Raštų“ rengėja Rita Repšienė aptarė trijų Baltijos šalių išeivių: lietuvių Jono Balio (g. 1909), latvio Haraldo Biezajaus (1909–1995) ir esto Felixo Oino (1911–2004), gyvenimo ir darbų bendrumus. Visi trys gimę tuo pat metu, įgiję puikų europietišką išsilavinimą, ne savo valia palikę tėvynę, bet radę savo vietą Amerikos ir Švedijos moksliniame bei kultūriniame gyvenime ir likę ištikimi senųjų nacionalinių kultūrų tyrinėjimui, propagavimui ir sklaidai. Iki 1948 m. J. Balys dirbo Indianos universitete, kaip tik čia nuo 1965 m. darbavosi ir įsteigė Baltų-finų studijų centrą F. Oinas. Su latvių religijotyrininku H. Biezaju lietuvių mokslininką siejo ypatingas ryšys, jie bendradarbiavo ir rengdami daugiatomį pasaulio mitologijos žodyną, parengė bendrą publikaciją apie baltų mitologiją (*Baltische*

Mythologie, 1965). Daugybė sąlyčio taškų ir bendrų interesų siejo šiuos tris didžius ir reikšmingus Lietuvos, Latvijos ir Estijos mokslo ir kultūros pasauliui žmones.

Apie savo pažintį su J. Baliu papasakojo etnologas Vacys Milius. Susitikimų būta įvairių: visų pirma V. Milius su juo bendradarbiavo rengiant tarptautinį bibliografinį sąvadą *Internationale Volkskundliche Bibliographie* (spausdinamas Berlyne nuo 1917 m.). Juodu jam teikė medžiagą apie Lietuvą nuo 1966 m. – J. Balys Vakarų pasaulyje spausdintas pozicijas, o V. Milius – Lietuvoje ir Rytų Europoje. Taip kartu darbavosi iki 1981 m., kol J. Balys pasitraukė iš aktyvios bibliografinės veiklos. Darbą tebetęsia V. Milius. Buvo jie susitikę ir Silver Springe, nedideliame miestelyje, kur J. Balys gyveno kartu su žmona. Galiniame kieme mokslininkas buvo pasisodinęs tris berželius, užaugintus iš specialiai užsakytų sėklų, norėdamas, kad jie jam primintų Lietuvą.

Nieko nėra amžina šiame pasaulyje, bet iš meilės ir rūpesčio Tėvynės labui nuveikti darbai išlieka ir yra perduodami iš kartos į kartą.

Rita Repšienė

TRYLIKTOJI TAUTOSAKOS KONFERENCIJA

Lietuvių folkloristai, dirbdami su tautosakos kūriniais, juos sistemindami, analizuodami, rengdami publikacijas, vis dar dažniausiai susitelkia į tekstą, melodiją kaip į meno kūrinį, tam tikros kultūrinės sistemos reikšmių, vertybinių bei idėjinių nuostatų reprezentantą. Tačiau tyrėjai visuomet suvokia už konkretaus kūrinio buvus ar esant žmogų, bendruomenę, kartą su savo patirtimi, požiūriu, pripažįsta, kad perskaityti tautosakos kūrinį ar jų grupę padeda konteksto pažinimas, įsigilinimas į atlikėjo ir atlikimo situaciją, asmens kūrybingumo įvertinimas. Tad šįkart Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, surengęs kasmetinę, jau XIII tautosakos konferenciją, pakvietė pažvelgti į tradicinės kultūros vertybes iš atlikėjo ir klausytojų pozicijų, pamąstyti apie tautosakos at-

likėjo vaidmenį žodinėje tradicijoje, pasigilinti į individualaus atlikimo sąsajas su tradicine kultūrine aplinka, padiskutuoti dėl socialinio, kultūrinio, buitinio, geografinio veiksnių įtakos individualiam atlikimui.

Tautosakos atlikėjo ir atlikimo situacijų tyrimams skirta konferencija įvyko 2004 m. spalio 13–14 d. Šešių posėdžių metu buvo perskaityta devyniolika pranešimų. Be Instituto mokslininkų, į konferenciją atvyko tradicinės kultūros tyrinėtojai iš Vytauto Didžiojo universiteto, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos. Pranešimuose gvildinti įvairių tautosakos žanrų atlikimo ypatumai, nagrinėtos atlikėjo kūrybingumo apraiškos, domėtasi, kur pasireiškia žanro kanono ir dainininko ar pasakotojo individualumo sąveika, susikoncentruota į konkrečių atlikėjų repertuarą bei pažvelgta į jo išskirtinumą platesniame tautosakos fiksavimo procese, gilintasi į lig šiol mažiau tirtų žanrų, apeigų atlikimo savitumus. Daugiausia dėmesio buvo skirta dainuojamosios ir pasakojamosios tautosakos žanrams, tuo tarpu trumpųjų pasakymų atlikimą nagrinėjo tik du pranešėjai.

Bendresnius su konferencijos tema susijusius teorinius bei metodologinius klausimus savo pranešime išskėlė Bronė Stundžienė. Ji priminė, kaip svarbu tiriant dabartinio folkloro procesus, nustatant jo raidą ir kaitą atsižvelgti į dainuojančiojo, paties dainavimo aplinką, į kultūrinės aplinkybes, kurios modeliuoja tautosakos ir visuomenės santykius. Pranešime plačiau apibūdinti tautosakos sociokultūriniai tyrimo aspektai: dainuojančiojo ir klausytojo statuso reikšmė, dainavimo situacijos, dainuojančiųjų laikysenos tipai, dainuojančiųjų ir klausančiųjų poreikiai. Povilas Krikščiūnas atkreipė dėmesį į patį folklorinės komunikacijos aktą. Remdamasis archyvine medžiaga, jis kėlė klausimą, kaip ir kiek tautosakos rinkėjas, jo dalykinis pasirengimas, tikslai ir metodinės nuostatos daro įtaką pateikėjui ir fiksuojamo repertuaro vaizdui. Savo išvalgas pranešėjas pateikė pristatydamas tautosakos užrašinėtojo Jurgio Dovydaičio ir pateikėjos Elenos Bručienės ilgametę bendravimo patirtį. Vėliau dainininko vaidmenį tauto-

sakos atlikimo ir kūrybinių inovacijų formavimosi procese nagrinėjo kiti pranešėjai. Analizuodama atlikimo aplinkybes ir dainininko individualumo atvejus konkrečių pavyzdžių pateikė Živilė Ramoškaitė-Sverdiolienė. Aptarusi galimus dainų atlikimo ir kūrimo būdus, muzikologė išskyrė dzūkų dainininkės Agotos Žuraulienės savitus dainų atlikimo būdus. Aušra Žičkienė ištyrė skirtingomis aplinkybėmis darytus laidotuvių raudų įrašus. Raudų muzikinėje-poetinėje struktūroje ji išskyrė pasikartojančius pastoviuosius elementus bei pademonstravo, kaip priklausomai nuo konkrečios situacijos (autentiškos ar užrašintojo išprovokuotos) kinta raudos muzikinė ir žodinė raiška. Vita Ivanauskaitė aptarė XX a. pirmajai pusei aktualų dainuojamosios tradicijos momentą, kuomet kito atlikėjo santykis su žodine kūryba ir ypač suaktyvėjo individualios kilmės dainų plitimas. Pranešime svarstyta, kaip interpretuoti ir vertinti tokią tarp dainos ir eilėraščio balansuojančią liaudies kūrybą. Vilma Daugirdaitė pateikė apibendrintą dainininko įvaizdį, kuriamą monografijose, žymesnių pateikėjų tautosakos rinktinėse. Pranešime išryškintos tam tikros trafaretinės talentingo, kūrybingo folkloro pateikėjo pristatymo formos, neretai sukuriančios pernelyg idealizuotą žmogaus ir jo gyvenimo paveikslą. Apie svetimame krašte atsidūrusių ir ten gyvenančių lietuvių dainininkų ir jų dainų likimus pasakojo Gražina Kadžytė. Ji pabrėžė, kad svetimų kultūrų, tradicijų apsuptyje (Rusijos, Baltarusijos kaimuose) atsidūrusioms lietuvių bendruomenėms iš Lietuvos kadaise atsivežtas gana ribotas tautosakos kūrinų kratis tapo itin vertingu paveldu, neatsiejama ritualo dalimi, jo sakraliaisiais tekstais. Gailos Kirdienės pranešime išsamiai buvo pristatytas smuikininko Ciprijono Niauros repertuaras. Etnomuzikologė atskleidė, kaip iš Svėdasų kilusio, o vėliau Luokės apylinkėje gyvenusio Niauros smuikavime susipynė aukštaitiškos ir žemaitiškos muzikavimo tradicijos.

Pasakojamoji tautosaka, išryškinant individualumo ir tradicijos sąveiką atskiruose žanruose bei paskirų pateikėjų kūryboje, buvo pristatyta penkiuose pranešimuose. Lina

Būgienė svarstė, kodėl žmonės pasakoja sakmes, koks sakmių pateikėjų statusas bendruomenėje, kaip jie patys vertina savo repertuarą. Remdamasi asmenine patirtimi pranešėja pažvelgė į pasakotojo, klausytojo ir tautosakos rinkėjo santykį. Radvilė Racėnaitė tyrė, kaip gana griežtą struktūrą turinčių novelinių pasakų tekstuose atsiskleidžia atlikėjų asmenybės, domėjosi, kiek ir kur vadinamosiose likimo pasakose lieka erdvės sekėjo fantazijai ir išmonei pasireikšti. Asta Višinskaitė analizavo sapno ir jo perkeltinės reikšmės nustatymo procesą. Pasak pranešėjos, pasakotojai, aiškindami sapnų reikšmes, vienu atveju remiasi autoritetu, t. y. pasinaudoja tradicinėje kultūroje funkcionuojančiais žodiniais sapnų aiškinimais, kitu – remdamiesi asmeniniu patyrimu susieja regėtus vaizdinius su kokiu nors numatomu arba jau įvykusi įvykiu. Jūratė Šlekonytė gilinosi į sakmių, pasakų tekstus, etnografinę medžiagą, taip pat pateikėjų komentarus ir aiškinosi, kas, kokiu metu ir kodėl sekė pasakas, kaip traktuojamas pasakos sekimas, aptarė klausytojo ir sekėjo santykį. Pranešėja priėjo išvadą, kad į pasakų sekimą senovėje žiūrėta gana rimtai, jis galėjo būti pasitelkiamas kaip jaunuolių išbandymo priemonė arba pasaka buvo sekama didaktiniais tikslais. Lina Valiukaitė kėlė klausimą, kaip reikėtų vertinti pasakojamosios tautosakos kūrinius iš publikuotų šaltinių vėl patekusius į žodinę tradiciją. Ji aptarė konkrečių publikuotų kūrinių ir tautosakos tekstų sąveikos atvejus, suformulavo požymius, pagal kuriuos galima atpažinti iš literatūros perimtą tekstą, įvertino publikuotų šaltinių įtaką sakinės tradicijos variantams.

Apie apeiginio bei etnografinio konteksto svarbą išryškinant mįslių funkcijas bei prasmes kalbėjo Aelita Kensminienė. Ji apgailėstavo, kad tiek tautosakos rinkiniuose, tiek etnografiniuose leidiniuose trūksta komentarų apie mįslių atlikimą, todėl medžiagos ieškoti tenka antriniuose šaltiniuose – kituose tautosakos žanruose. Apibendrinusi sukauptus duomenis pranešėja pastebėjo, kad šioje medžiagoje mįslės neretai susijusios su vedybomis, gyvenimo ir mirties klausimu. Kitą trumpųjų pasakymų atlikimo ypatumams skirtą praneši-

mą perskaitė Leonardas Sauka. Iš pradžių jis išryškino atskiriems tautosakos žanrams, kūriniių grupėms ar net atskiriems kūriniams būdingas atlikimo tendencijas, pabrėždamas, jog jas lemia ir kūrybos paskirtis, turinys, raiškos ypatumai, atlikimo situacijos, atlikėjų amžius. Vėliau pranešėjas sutelkė dėmesį į kai kuriems trumpiesiems žanrams – burtams, prietarams, užkalbėjimams, taip pat žaidimams – būdingas atlikimo kryptis, aiškinosi atlikimo savi-tumą palaikančius veiksnius.

Mitologine bei apeigine problematika iš-siskyrė Daivos Vaitkevičienės pranešimas, pristatęs baltų religijos, mitologijos ir etno-logijos šaltiniuose minimą gėrimo apeigą. Ty-rinėtoja gėrimo apeigą apibūdino kaip kom-pleksinį fenomeną, turintį reglamentuotą struktūrą. Išskyrusi visus apeigos komponen-tus, pranešėja smulkiau analizavo pradinius ritualo elementus – gėrimo aukojimą nulie-jant pirmąjį gurkšnį ir tuo metu kalbamas mal-das bei išryškino religinę šių veiksmų ir tekstų paskirtį.

Trijuose pranešimuose buvo analizuo-jamos tradicinio folkloro pritaikymo ir inter-pretavimo formos XX a. Lietuvos kultūri-niame gyvenime. Jūratė Gudaitė apžvelgė tau-tosakos atlikimo bei panaudojimo tradicijas tarpukario Lietuvos kultūriniame gyvenime, profesionaliojoje kūryboje ir populiariame mene. Pranešėja įvardijo liaudies menui ir ypač dainai tuo laikotarpiu priskirtas funkcijas, nusakė labai įvairias dainų bei instrumenti-nės muzikos sklaidos formas. Austė Nakienė pristatė Povilo ir Dalios Mataičių įkurtą Lie-tuvių folkloro teatrą. Ji aptarė folkloro panau-dojimo atvejus, įvertino, kokią reikšmę visuo-menei turėjo teatras savo gyvavimo ir kles-tėjimo laikotarpiu. Laima Anglickienė api-būdino skautų ir ateitininkų susibūrimuose dainuojamas lietuvių liaudies dainas, atsklei-dė regionų, skirtingų lyčių, amžiaus grupių vartojamo folkloro ypatumus. Išryškino, ku-rią dalį lietuvių liaudies dainos sudaro visame dainuojamajame repertuare, kokių žanrų dainos mėgstamos dainuoti, pažvelgė į tradi-cijų ir inovacijų santykį, apibrėžė, kokias

funkcijas atlieka folkloras kiekvienoje iš tir-tų grupių.

Konferencijos pabaigoje prof. L. Sauka apibendrino pranešimų temas bei prieitas iš-vadas, diskusijose keltus klausimus, nurody-damas keletą perspektyvių tautosakos atlikėjo ir atlikimo problematikos tyrimo aspektų. Jis taip pat išskėlė mintį apie klausimyno, kuris pa-dėtų tikslingai bei kryptingai fiksuoti folkloro atlikimo ir užrašymo situacijas, reikalingumą. Folkloristai buvo paraginti dalyvauti kitais me-tais rugsėjo mėnesį LLTI rengiamoje tarptau-tinėje konferencijoje „Dabartinė folkloro tyri-nėjimų būklė ir naujoji Europa“.

XIII tautosakos konferencijos medžia-ga bus publikuojama kitame „Tautosakos dar-bų“ tome.

Jurgita Ūsaitytė

ARCHYVŲ SKAITMENIZAVIMAS: XXI AMŽIAUS MADA AR BŪTINYBĖ?

Tikriausiai nesuklysiu pasakiusi, kad ne-materialaus paveldo išsaugojimas – viena opiausių problemų ne tik Lietuvoje, bet ir dau-gelyje kur kas labiau išsivysčiusių šalių. Su ja susiję klausimai buvo nagrinėjami šių metų lapkričio 19–20 dienomis Suomiių literatūros draugijoje vykusiame tarptautiniame semina-re „Folkloro archyvai ir kultūrinis dinamiz-mas: nematerialaus paveldo skaitmenizavimo ir tvarkymo problemos“. Suomiių literatūros draugija buvo įkurta 1831 m. prie Helsinkio universiteto susitelkusios šviesuomenės, tikė-jusios suomių, kaip literatūrinės kalbos poten-cialo, pastangomis. XIX a. pabaigoje draugija persikėlė į specialiai jai pastatytus rūmus Hel-sinkio senamiestyje. Suomiių literatūros drau-gijos pavyzdžiu 1907 m. ir Vilniuje buvo įkurta Lietuvių mokslo draugija, nutiesusi kelią ne tik folkloristikos, bet ir kitų humanitarinių mokslų plėtojimuisi Lietuvoje. Šiuo metu, be didžiausio ir seniausio šalyje folkloro archy-vo, Suomiių literatūros draugijoje yra ir XX a.

antroje pusėje pradėtas kaupti literatūros archyvas, mokslinė biblioteka, leidybos ir informacijos centrai. Nuo šios vasaros folkloro archyvui vadovauja garsus tautosakininkas ir kalbininkas, profesorius Lauri Harvilahti. Jis buvo šio seminaro sumanytojas ir pagrindinis, ypač šiltai visus priėmęs, organizatorius. Profesoriaus tikslas buvo suburti ne tik kaimyninių šalių, bet ir vykdomais darbais bei išskylančiomis problemomis artimų folkloro archyvų atstovus. Į seminarą buvo pakviesti mokslininkai iš Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Airijos žymiausių folkloro archyvų, Švedijos ir, žinoma, Suomijos šios srities specialistai. Pranešėjai pasakojo apie savo archyvuose sukauptas kolekcijas ir jų išsaugojimą pasitelkus šiuolaikines skaitmenizavimo galimybes. Aldis Pütelis iš Latvių folkloro archyvo (Ryga) atkreipė dėmesį ir į tai, kad skaitmeninės kopijos ne visada vartotojui palengvina naudojimąsi archyvine medžiaga, o Ergo-Hartas Västrikas (Tartu) išdėstė sunkumus, su kuriais susiduriama, kai norima suvienodinti duomenų struktūrų modelius kuriant pagrindinę Estų folkloro archyvo duomenų bazę. Seminare dalyvavusios dvi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus darbuotojos Rūta Žarskienė ir Austė Nakienė papasakojo apie institute kuriamas kompiuterines duomenų bazes bei registravimo lenteles, archyvinės medžiagos perkėlimo į skaitmenines laikmenas problemas, garso įrašų išsaugojimo ir leidybos programą. Didelį įspūdį paliko Rionach Uí Ógáin iš Universitetinės kolegijos Airių folkloro skyriaus (Dublinas) pademonstruota fototekos duomenų bazė, kurioje galima rasti ne tik reikiamos nuotraukos aprašą, bet ir pačią nuskaunotą nuotrauką. Ypač produktyviai dirbančių archyvinių dokumentų kompiuterizavimo baruose Švedijos nacionalinio archyvo darbuotojų vykdomą bažnytinių knygų skaitmenizavimo projektą pristatė jo vadovas Karlas Magnus Drake. Seminaro šeiminkai, suomių folkloro archyvo darbuotojai Jukka Saarinenas ir Pasi Klemettinenas,

pasidalijo sunkumais, su kuriais susidūrė jie ir jų kolegos, pradėję skanuoti ir elektroniniu būdu aprašinėti senuosius Elio Lönnroto rankraščius ir jau publikuotus „Kalevalos“ tomus. Apie archyvinės medžiagos aprašo svarbą ir jam keliamus reikalavimus kalbėjo Marjo Rita Valtonen iš Tamperės universiteto Informatikos katedros. Mare Kõiva iš Estų literatūros muziejaus (Tartu) atkreipė dėmesį, kad kuriant internetines duomenų bazes ir skelbiant duomenis apie folkloro pateikėjus pasidaro svarbūs ne tik techniniai, bet ir etiniai dalykai. Jos bendradarbė Piret Voolaid pristatė savo kuriamą periferinių mįslių bazę ir pademonstravo jos internetinį variantą.

Seminaro dalyviai, ne tik pranešėjai, bet ir gausus būrys diskusijose dalyvavusių klausytojų, suvažiavusių iš visos Suomijos, galėjo pasigėrėti senaisiais „Kalevalos“ rankraščiais, gausiomis kartotekomis ir XX a. pradžios nuotraukomis rankraščių archyve. Besidomintiems buvo aprodytas ir garso įrašų archyvas, pasiklausyta senųjų volelių įrašų. Pukų įspūdį paliko draugijos knygynas ir nemažai anglų kalba išleistų mokslinių leidinių.

Akivaizdu, kad seminaras savo tikslą pasiekė. Išgirdus, kaip dirba kolegos, kokie darbai laikomi prioritetiniais ir su kokiais uždaviniais susiduriama, manau, ne vienam kilo minčių, ką būtų galima įdiegti ir savaime archyve. Apibendrinus galima teigti, kad folkloro archyvų skaitmenizavimas kol kas žengia tik pirmuosius žingsnius. Vieni šioje srityje pasiekę daugiau, kiti – mažiau, bet visur susiduriama su tomis pačiomis problemomis: nepakankamas šio darbo finansavimas ir labai greitai kintančių ir tobulėjančių skaitmeninių technologijų patikimumas. Vis dėlto norėtusi baigti optimistine gaida ir pabrėžti, kad įžengus į XXI amžių fondų skaitmenizavimas nėra mada, o šiandienos būtinybė. Taip pat norėtusi tikėtis, kad, pasak L. Harvilahti, šis seminaras galėtų išaugti į nuolatinį giminingų archyvų bendradarbiavimą Europos Sąjungos projekte.

Rūta Žarskienė